

Hanna Michniewicz-Ankiersztajn

Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Institute of Geography

---

Turystyka w wybranych dolinach rzecznych Walonii i jej wpływ na lokalne społeczności w kontekście idei zrównoważonego rozwoju

---

Tourism in selected river valleys of Wallonia and its effect on the local communities in the context of sustainable development

Abstract. The principles of sustainable development are present in all spheres of the economy. The three pillars of this development which are environment - man - economy, complement and interact with one another. The implementation of the above-mentioned idea in tourism on the one hand makes it possible to reduce the negative impact on the environment, and on the other hand to improve the standard of living and well-being of local communities. This article aims to determine the impact of sustainable tourism on local communities living in the riverside municipalities of Meuse and Semois in Wallonia.

Key words: sustainable tourism, local communities, well-being, Wallonie, Semois River Valley, Meuse River Valley

Wprowadzenie

Zrównoważony rozwój jest współcześnie traktowany jako priorytet we wszystkich aspektach działalności człowieka. Dotyczy to zarówno sfery środowiskowej, jak i społecznej i gospodarczej. Wypracowanie szeregu dokumentów i rezolucji o charakterze międzynarodowym związanych z implementacją zasad zrównoważonego rozwoju¹ ostatecznie pozwoliło na

wyróżnienie jego trzech podstawowych filarów: środowiskowego, gospodarczego i społecznego. W zakresie środowiska naturalnego zwrócono uwagę na konieczność właściwego gospodarowania i ochrony istniejącymi zasobami (zwłaszcza nieodnawialnymi i cennymi) oraz redukcję zanieczyszczeń przyczyniających się do trwałego zniszczenia zasobów. Rozwój zrównoważony w kontekście ekonomicznym został zdefiniowany jako rozwój, w którym priorytetem jest generowanie i sprawiedliwe

---

¹ World Commission on Environment and development (1987), Conference on Environment and development Rio 1992, Szczyt Ziemi w Johannesburgu (2002), United Nations Conference

---

on Sustainable Development, Rio +20, Rio de Janeiro (2012)

dystrybuowanie zysków z działalności gospodarczej wśród lokalnych społeczności, w perspektywie długookresowej. W sferze społecznej zaś, jest mowa o prawie każdego człowieka do godnego życia, w czystym środowisku (w tym do ochrony zdrowia, zapewnienia minimum środków utrzymania, bezpieczeństwa, edukacji i dostępu do kultury)². Prawo to pozwala człowiekowi na lepsze gospodarowanie posiadanymi zasobami i na harmonijny rozwój w sferze ekonomicznej.

Oprócz znanych w polskiej literaturze pojęć określających poziom zaspokojenia potrzeb materialnych i niematerialnych człowieka, takich jak: warunki życia, poziom i jakość życia, pod koniec XX wieku pojawiło się określenie well-being (tłumaczone na język polski m.in. jako: dobrostan psychiczny, poczucie satysfakcji z życia), które może być rozumiane zarówno jako subiektywne opinie ludzi na temat zadowolenia i satysfakcji z własnego życia (Seligman, 2011, Dodge i in. 2012), jak i postrzegane przez zapewnienie dobrych warunków do życia i rozwoju dla lokalnej społeczności (tzw. community well – being) (Haworth, Hart 2007).

Niniejszy artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie w jakim zakresie rozwój turystyki zrównoważonej w wybranych dolinach rzecznych Walonii, wpływa na poziom życia i well-being społeczności lokalnych.

Metody badań

Badaniami objęto gminy nadrzeczne Mozy (19 jednostek) i Semois (jednostek) leżące w granicach Walonii (Rys.1). Różnią się od siebie sytuacją społeczno – gospodarczą, stanem środowiska przyrodniczego oraz stopniem i

charakterem zagospodarowania turystycznego (tab. 1). W celu określenia miejsca turystyki w rozwoju lokalnym oraz stopień jej zrównoważenia posłużono się danymi statystycznymi na poziomie gmin oraz wybranymi wskaźnikami (UNEP WTO 2005; Tanguay, Rajaonson, Therrien, 2013). Dostępne dane statystyczne w postaci mierników i wskaźników podzielono na trzy grupy stanowiące jednocześnie filary rozwoju zrównoważonego: środowisko, społeczeństwo, gospodarka (Tab.2).

Dodatkowo, przeanalizowano wybrane dokumenty strategiczne dotyczące rozwoju lokalnego oraz rozwoju turystyki³, aby stwierdzić, czy i w jakim zakresie rozwój gospodarczy idzie w parze z działaniami władz mającymi na celu poprawę warunków życia i well-being mieszkańców. Pomocne były również materiały uzyskane w IGEAT (Institut de Gestion de l'Environnement et d'Amenagement du Territoire) podczas kwerendy terenowej w 2014 i 2015 roku.

Uwarunkowania rozwoju turystyki w dolinie Mozy i Semois

W strategii rozwoju turystyki Walonii zaprezentowanej w 2012 roku, wśród głównych celów operacyjnych, zawarto kilka, bezpośrednio związanych z turystyką zrównoważoną. Wskazano m.in. na potrzebę promocji Walonii na międzynarodowych rynkach turystycznych jako tzw. zrównoważonej destynacji. Zwrócono również uwagę na potencjał rzek i obszarów leśnych do rozwoju form turystyki przyjaznych środowisku.

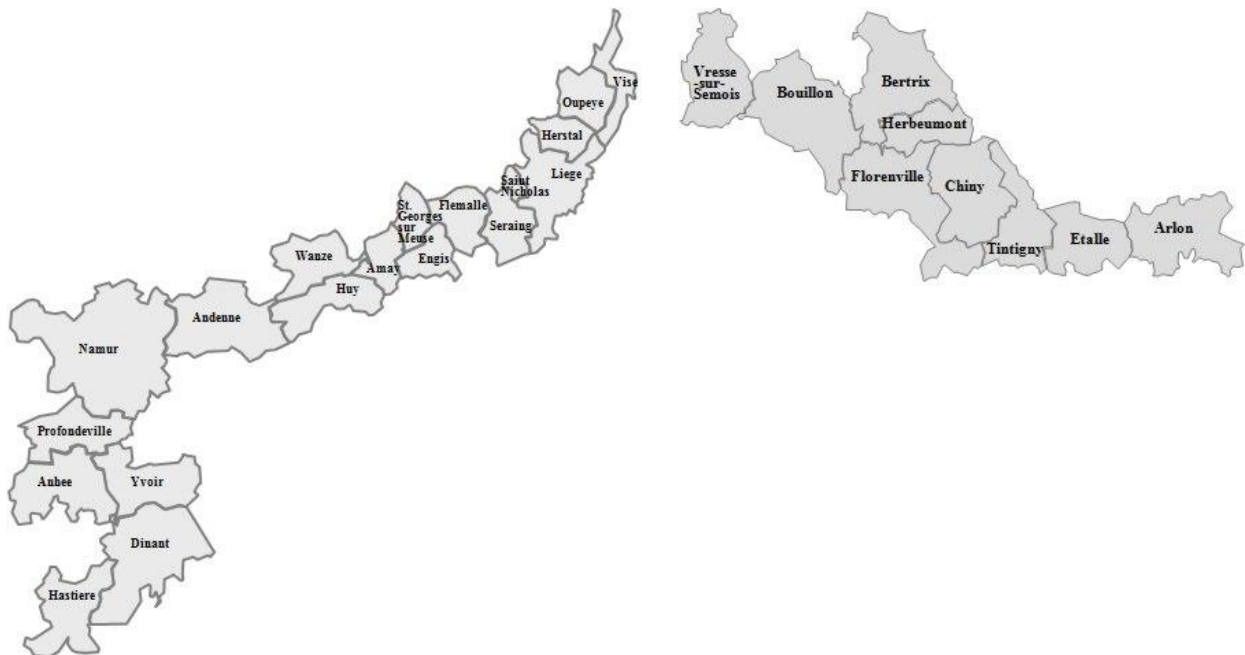
Wybrane doliny rzeczne charakteryzują się zróżnicowanym

² Wg tre ci deklaracji podpisanej podczas Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro w czerwcu 1992 roku

³ m.in. strategia rozwoju turystyki Walonii, Contrat de Rivieres dla Mozy i Semois

potencjałem do rozwoju turystyki (zwłaszcza w postaci zrównoważonej). Dolina rzeki Mozy – zwłaszcza w odcinku od Liege do Namur charakteryzuje się

znacznym stopniem przekształcenia środowiska przyrodniczego i dużym udziałem terenów zurbanizowanych i ośrodków miejskich o bogatej historii i

Ryc.1. Gminy leżące w dolinach rzecznych Mozy (a) i Semois (b) w Walonii

Źródło: opracowanie własne

Tab. 1. Stan zagospodarowania wybranych dolin rzecznych Walonii

	Dolina rzeki Mozy	Dolina rzeki Semois
Długość rzeki na terenie Walonii	184 km	200 km
Znaczenie gospodarcze	Droga wodna o znaczeniu europejskim, wykorzystywana do transportu śródlądowego (port multimodalny w Liege) Chłodzenie elektrowni jądrowej w Tihange Sześć elektrowni wodnych	Rozwój turystyki wodnej
Stopień zurbanizowania duże ośrodki miejskie	b. duży Liege - ok. 190 tys. mszk Namur – ok. 100 tys. mszk	mały
Stopień przekształcenia środowiska przyrodniczego	b. duży - od Namur do Liege niewielki – na południe od Namur	b. mały,
Potencjał do rozwoju turystyki	tak	tak
przyrodniczy	Obszary Natura 2000, zwłaszcza na południe od Namur	Obszary Natura 2000 wzdłuż całej doliny rzecznej, rozległe tereny leśne
kulturowy	Zabytkowe ośrodki miejskie, zamki, obiekty z listy UNESCO	Zamki, klasztory, zabytkowe miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://www.britannica.com/place/Meuse-River>, <http://www.sursemois.be/francais/curiosites/frsemois.html>, <https://maps.google.com>

Tab. 2. Wybrane wskaźniki społeczno – ekonomiczne gmin leżących w dolinie rzeki Mozy i Semois

Filary rozwoju zrównoważonego	Grupa wskaźników	Mierniki i wskaźniki
Gospodarka	Sytuacja gospodarcza	Agencje rozwoju lokalnego (liczba) Odsetek bezrobotnych (do ogółu osób w wieku 15-64) Wskaźnik zatrudnienia
	Rynek turystyczny, ruch turystyczny	Miejsca noclegowe (liczba obiektów, liczba łóżek) Liczba noclegów udzielonych turystom
Społeczeństwo	Sytuacja społeczno – ekonomiczna mieszkańców	Dochody ludności udział procentowy ludności korzystających z pomocy społecznej
	Poziom życia mierzony dostępnością do wybranych usług	Dostęp do ośrodków kultury Atrakcje turystyczne wykorzystywane do celów rekreacyjnych przez mieszkańców (liczba)
Środowisko	Stan środowiska przyrodniczego	Miejsca najbardziej zanieczyszczone (liczba) Jakość powietrza atmosferycznego
	Obszary chronione i atrakcje turystyczne	Udział procentowy obszarów chronionych w powierzchni gminy Liczba atrakcji turystycznych bazujących na walorach przyrodniczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNEP WT; IWEPS

dużym potencjale do rozwoju turystyki kulturowej (tab. 1). W dolinie rzeki Semois natomiast, z racji położenia, dominują obszary leśne, tereny rolnicze oraz niewielkie miejscowości przyciągające turystów kulturowych.

Do wskazania obszarów o funkcji turystycznej (Szromek, 2013) na obszarze badanych dolin rzecznych zastosowano wskaźniki: Baretje'a-Deferta i Charvata. Analiza uzyskanych wartości wskazuje, że w przypadku gmin w dolinie rzeki Semois, większości z nich pełni funkcje turystyczne. W sześciu na dziewięć gmin wskaźnik Baretje'a Deferta przekroczył 17, a w gminie Bouillon osiągnął wartość 78. Nieco inaczej wygląda sytuacja w dolinie Mozy. Tu jako obszary o funkcji

turystycznej mogą być postrzegane jedynie gminy leżące na południe od Namur (Dinant, Anhee, Yvoir - $W_{BD} > 4,5$).

Potwierdzeniem powyższej obserwacji są wartości wskaźnika Charvata, które w gminach leżących nad Semois są kilkakrotnie wyższe od gmin nad Mozą (ryc. 2).

Jednym z głównych czynników rozwoju turystyki w dolinie rzeki Semois, w porównaniu do rzeki Mozy, jest lepszy stan środowiska przyrodniczego (tab. 3).

W gminach wspomnianej doliny rzecznej notuje się wysoki udział obszarów leśnych (w gminach Bouillon, Hebeumont i Vresse-sur-Semois przekracza 70%) oraz terenów chronionych programem Natura 2000. Z

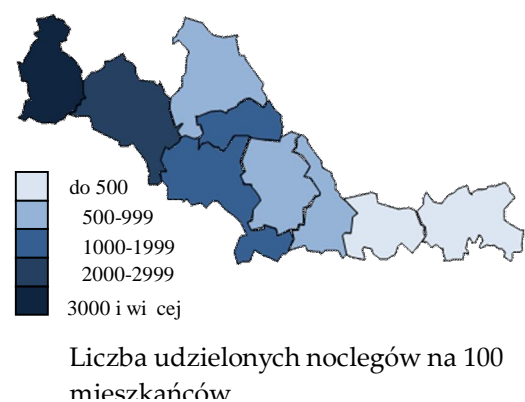
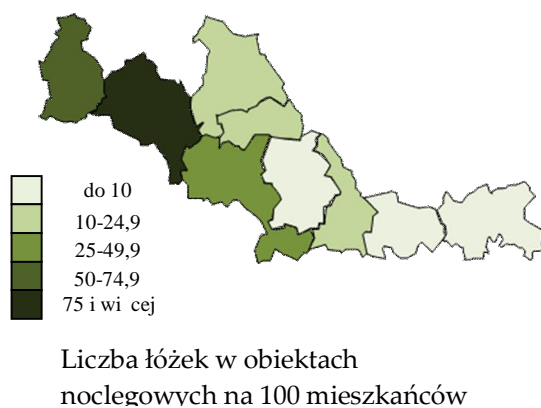
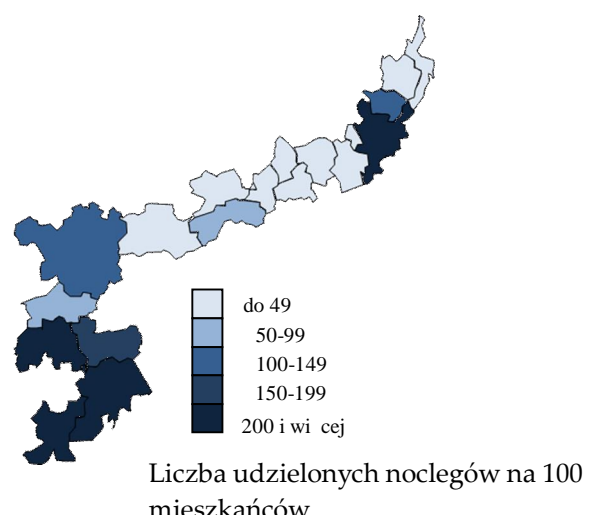
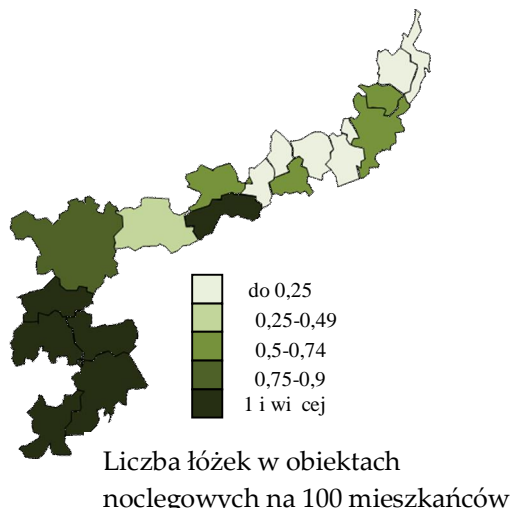
drugiej zaś strony gęstość zaludnienia i stopień zurbanizowania obszaru jest znacznie niższy, niż w przypadku gmin nadrzecznych Mozy. W rezultacie jakość powietrza i wody na terenach leżących w dolinie rzeki Semois przewyższa średnią dla terenu całej Walonii.

Analizując wielkość i strukturę bazy noclegowej w gminach nadrzecznych Semois należy zaznaczyć, że dominują tu głównie niewielkie pod względem liczby miejsc noclegowych obiekty, które są przeznaczone raczej dla turystów indywidualnych (średnia liczba łóżek w obiektach nie przekracza 21).

W przypadku gmin nadrzecznych Mozy, centra rozwoju turystyki stanowią duże ośrodki miejskie Liege, Namur, Huy. Są to miasta o historii sięgającej okresu

imperium rzymskiego, których walory turystyczne wiążą się z kulturą i zabytkami. Tam koncentruje się ruch turystyczny, rozwija infrastruktura turystyczna. W rezultacie znacznego uprzemysłowienia i zurbanizowania przyległych do miast obszarów, a także rozwoju rolnictwa, stan środowiska przyrodniczego gmin w dolinie Mozy jest gorszy, niż w przypadku gmin nadrzecznych Semois. W związku z powyższym potencjał do rozwoju turystyki opartej na walorach przyrodniczych jest niższy.

Pomimo różnic, na terenie gmin zlokalizowanych w obu dolinach rzecznych obserwuje się widoczny trend do rozwoju zrównoważonych form turystyki.

Ryc. 2. Wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej (Baretje'a Deferta i Charvata) w gminach nadrzecznych Mozy i Semois do rozwoju zrównoważonych form turystyki

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych

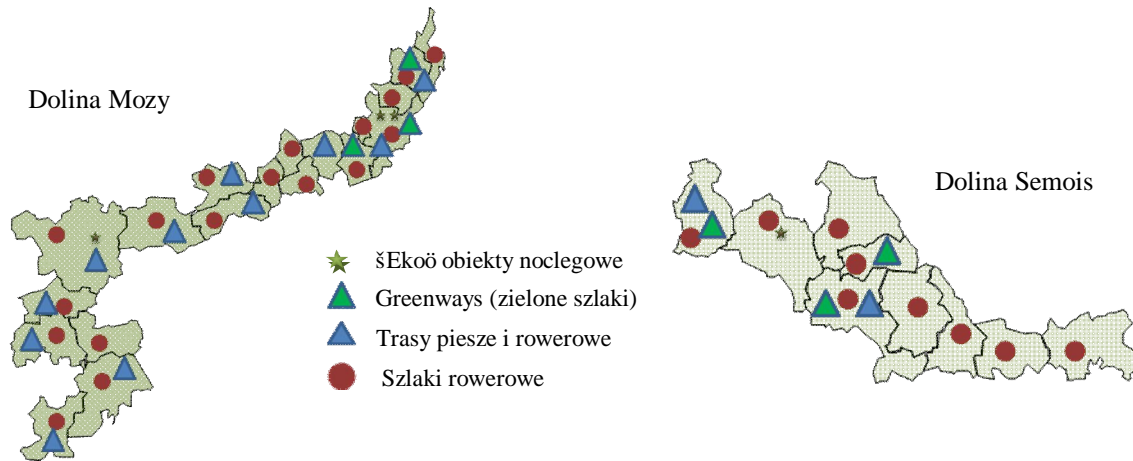
W nielicznych przypadkach (m.in. Liege, Seraing, Oupeye, Vresse-sur-Semois, Herbeumont, Florenville) można nawet mówić o rozwoju ekoturystyki rozwija się w oparciu o potencjał przyrodniczy). Istnieją bowiem projekty o

charakterze lokalnym i regionalnym zakładające rozwój infrastruktury turystycznej przyjaznej środowisku (m.in. rozwój tras i szlaków pieszych, rowerowych, kajakowych oraz tzw. „zielonych szlaków” greenways) (ryc. 2).

Tab. 3. Wybrane wskaźniki dotyczące jakości środowiska przyrodniczego i potencjału turystycznego w dolinie Mozy i Semois

Nazwa gminy	Odsetek przyrodniczych atrakcji turystycznych do ogółu atrakcji turystycznych	Wskaźnik jakości powietrza (rok 2014)	Udział % obszarów Natura 2000 do ogółu powierzchni gminy (rok 2009)	Liczba najbardziej zanieczyszczonych miejsc na terenie gminy (rok 2013)
Gminy nadrzeczne Mozy				
Amay	0	0,82	0,7	0
Andenne	0	-0,11	4,3	4
Anhée	33,3	-0,31	10,2	0
Dinant	21,4	-0,37	13,8	0
Engis	0,0	0,94	6,4	1
Flémalle	0,0	0,93	4,5	0
Hastière	33,3	-0,38	31,9	0
Herstal	0	0,03	0,0	1
Huy	0	0,39	12,2	0
Liège	0	0,16	1,3	7
Namur	0	-0,24	3,9	1
Oupeye	0	0,05	1,3	0
Profondeville	0	-0,26	6,0	0
Saint Nicholas	0	0,42	0,0	0
Saint Georges sur Meuse	0	1,00	0,0	0
Seraing	0	0,56	9,0	6
Visé	0	0,04	13,2	0
Wanze	0	0,45	1,1	0
Yvoir	0	-0,31	9,8	0
Gminy nadrzeczne Semois				
Arlon	0,0	-0,40	25,1	0
Bertrix	0,0	-0,37	8,1	1
Bouillon	14,3	-0,38	19,0	0
Chiny	0,0	-0,36	44,2	0
Etalle	0,0	-0,36	43,1	0
Florenville	0,0	-0,37	35,2	0
Tintigny	0	-0,34	46,3	0
Vresse-sur-Semois	0	-0,39	27,3	0
Herbeumont	0	-0,37	42,5	0

Źródło: dane statystyczne Walonia

Ryc. 3. Wybrane produkty turystyki zrównoważonej i ekoturystyki w gminach nadrzecznych Mozy i Semois.

Źródło: opracowanie własne na podstawie SDER

Organizatorzy turystyki na całym analizowanym obszarze starają się również o „eko” certyfikaty świadczące o ich działalności zgodnej zasadami zrównoważonego rozwoju. Można w tym miejscu wspomnieć o certyfikowanych obiektach hotelowych, „zielonych szlakach” w dolinie Mozy, czy obiektach gastronomicznych w dolinie Semois⁴.

Turystyka, zwłaszcza w formach przyjaznych środowisku ma większe możliwości rozwoju w gminach leżących w dolinie rzeki Semois. Składa się na to nie tylko potencjał przyrodniczy, ale również istniejąca infrastruktura turystyczna o ograniczonej pojemności, jak również istniejące oferty i produkty turystyczne. Należy jednak zaznaczyć, że zgodnie z zapisami dokumentów strategicznych m.in. Contrat de Riviere⁵

⁴ W ramach regionalnego programu *šbistro de terroir* (jest to certyfikat nadawany restauracjom serwującym i promującym lokalne wyroby żywnościowe).

⁵ Jest to swego rodzaju umowa podpisywana zarówno przez publicznych (władze samorządowe), jak i prywatnych aktorów (przedsiębiorcy, stowarzyszenia), która zobowiązuje do przestrzegania i wdrażania zasad zrównoważonego zarządzania terenami nadzeczными na terenie Walonii. Wspólne działania mają na celu nie tylko

gminy nadzeczne Mozy dążą do rozwoju turystyki i rekreacji na terenach nadzecznych. Jednocześnie starają się poprawić jakość środowiska przyrodniczego chroniąc wody powierzchniowe i podziemne i istniejące ekosystemy.

Turystyka, a well-being lokalnych społeczności w gminach nadzecznych Mozy i Semois

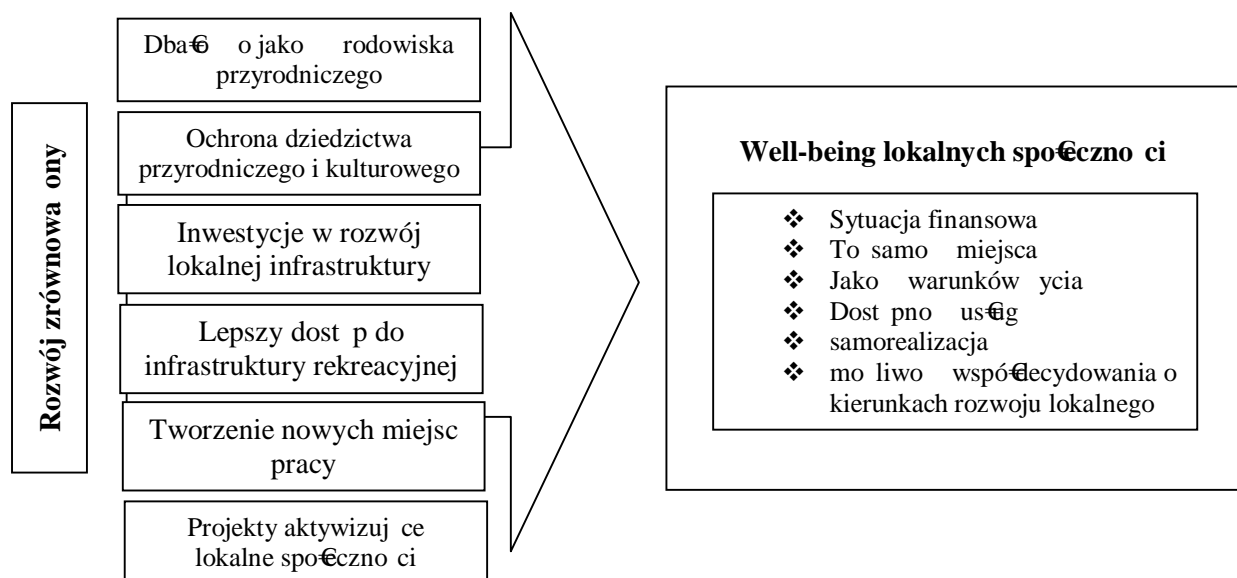
Jak wspomniano we wstępie niniejszego opracowania, pojęcie well-being, przez niektórych badaczy postrzegane jest przez pryzmat warunków życia i sytuacji ekonomicznej lokalnych społeczności. Innymi słowami, na zadowolenie z życia i możliwość samorealizacji mieszkańców analizowanych gmin nadzecznych Mozy i Semois może wpływać zarówno sposób zarządzania i gospodarowania

poprawą jakości wody, ochroną przeciwpowodziową, ale przede wszystkim harmonijnym rozwojem gospodarczym i społecznym

istniejącymi zasobami przyrodniczymi, jak również stan lokalnej gospodarki (jej specyfika i stopień rozwoju), a tym samym istniejący rynek pracy.

W oparciu o istniejące dokumenty strategiczne Walonii można stwierdzić, że władze lokalne rozumieją ideę zrównoważonego rozwoju i starają się wdrażać istniejące zasady w życie. We wszystkich analizowanych dokumentach można odnaleźć cele operacyjne związane ze zrównoważonym rozwojem na płaszczyźnie społecznej. Mówi się m.in. o poprawie warunków życia ludności

(poprzez dbałość o środowisko przyrodnicze, rozwój przedsiębiorczości), czy efektywniejszej pomocy osobom ubogim i starszym (wobec narastającego procesu starzenia się populacji). Warto również zwrócić uwagę na cele i zadania związane z promocją i rozwojem turystyki na terenie większości wybranych gmin. Właśnie w turystyce (a zwłaszcza zrównoważonych jej formach) władze samorządowe upatrują bodziec do wzrostu gospodarczego na poziomie lokalnym, a tym samym poprawę poziomu życia mieszkańców (ryc. 4).

Ryc. 4. Czynniki mające wpływ na poziom życia i well-being lokalnych społeczności w świetle dokumentów strategicznych gmin nadrzecznych Walonii.

Źródło: opracowanie własne

Dokonane porównanie wysokości dochodów ludności na obszarach o dominującej funkcji turystycznej w dolinach obu rzek wskazuje, że mieszkańcy gmin w dolinie rzeki Mozy są lepiej uposażeni (średni opodatkowany dochód roczny w 2013 przekroczył 26,8 tys. euro). Najniższe dochody zadeklarowali w tej grupie mieszkańcy gminy Hastiere (22,8 tys. euro), najwyższe

w gminie Yvoir ponad 31,8 tys. euro. W gminach turystycznych doliny rzeki Semois średni dochód na mieszkańca wyniósł 26,3 tys. euro w 2013 r., przy czym w gminie Bouillon było to 23,1 tys., a w gminie Tintigny - 31,3 tys. euro⁶.

⁶ Warto wspomnieć, że wartość opodatkowanego dochodu w 2013 r. dla całego regionu Walonii wyniosła 28,1 tys. euro na mieszkańca.

Jednocześnie, biorąc pod uwagę odsetek osób w wieku produkcyjnym, objętych pomocą społeczną, wydaje się że w lepszej sytuacji ekonomicznej znajdują się mieszkańcy gmin turystycznych leżących w dolinie Mozy – w trzech z czterech wziętych pod uwagę gminach odsetek ten nie przekroczył 2% (wyjątkiem jest tu gmina Dinant – 3%). Dla porównania, w trzech gminach w dolinie rzeki Semois (Bertrix, Bouillon, Florenville) odsetek ten przekraczał 2,0, a tylko w jednej – Tintigny osiągnął wartość 0,5%.

Pomimo porównywalnych dochodów, wskaźniki zatrudnienia na obszarach o funkcji turystycznej w dolinie Semois były wyższe, niż w dolinie rzeki Mozy (odpowiednio 58,8% i 57,6% osób w wieku 16-64 lata).

Wnioski

Gminy nadrzeczne Mozy i Semois, w większości dysponują potencjałem naturalnym i kulturowym do rozwoju turystyki (rezerваты przyrody, obszary Natura 2000, obiekty wpisane na listę UNESCO). Według *Schéma de Développement de l'Espace Régional (SDER)* (Projekt rozwoju przestrzeni regionalnej - tłum. autor) z roku 2013 dla Walonii cała dolina rzeki Semois i część doliny Mozy została wskazana jako doliny turystyczne (fr. – Vallee touristique). Tym samym w dokumencie pośrednio wskazano na konieczność zachowania istniejących walorów przyrodniczych i kulturowych poprzez umiejętne gospodarowanie i ich ochronę (co zapewnia przestrzeganie przez samorządy zasad zrównoważonego rozwoju). Sytuacja ta jest niewątpliwie korzystna dla lokalnych społeczności zamieszkujących badane gminy. Rozwój zrównoważony (m.in. rozwój turystyki zrównoważonej) bowiem przyczynia się do poprawy jakości środowiska przyrodniczego i harmonijnego rozwoju gospodarczego, co w efekcie poprawia

warunki i komfort życia ludności. W przypadku gmin bez widocznego potencjału turystycznego, działania na rzecz dobrostanu lokalnych społeczności również opierają się na przestrzeganiu zasad zrównoważonego rozwoju w aspekcie środowiskowym i gospodarczym. Ważnym elementem jest tu również zapewnienie możliwości spędzania wolnego czasu w przyjaznym dla człowieka otoczeniu, stąd działania mające na celu rozwijanie infrastruktury rekreacyjnej służącej przede wszystkim mieszkańcom.

We wszystkich przypadkach, działania samorządów lokalnych mają również na celu aktywizację lokalnych społeczności w zakresie: gospodarczym (m.in. rozwój przedsiębiorczości, możliwość pozyskania dodatkowych dochodów z turystyki itp.) i społecznym (aktywny udział mieszkańców w życiu społecznym) oraz edukację ekologiczną celem bardziej racjonalnego i odpowiedzialnego korzystania z zasobów środowiskowych.

Literatura

- Destree B., Grandgagnage V., Lambot J.P., Neufcoeur A., 2013. *Tourisme et ressources naturelles*, Les cahiers du Tourisme no 8, Comisariat General au Tourisme.
- Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”. Rio de Janeiro, 3-14 czerwca 1992. Szczyt Ziemi, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Dodge, R., Daly, A., Huyton, J., & Sanders, L., 2012. The challenge of defining wellbeing. *International Journal of Wellbeing* 2(3), pp. 222-235.
- Haworth, J. and G. Hart, 2007. *Well-being: individual, community and social perspectives*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.

-
- Making tourism more sustainable, guide for policy makers, 2005. UNEP WTO.
- Moscardo G., Konovalov E., Murphy L., Mc Gehee N., 2013. Mobilities, community wellbeing and sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 21 (4), pp. 532-556.
- Schema de développement de l'espace régional (SDER) Une vision pour le territoire wallon, Projet adopté par le gouvernement wallon le 7 novembre 2013, SPW Editions.
- Seligman M., 2011. *Flourish A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being*, SIMON & SCHUSTER.
- Szromek A., 2013. Pomiar funkcji turystycznej obszarów za pomocą wskaźników funkcji turystycznej na przykładzie obszarów państw europejskich. [w:] Mika J., Zeug – Żebro K. (red.), *Zastosowanie metod matematycznych w ekonomii i zarządzaniu*. Studia Ekonomiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, ss. 91-103.
- Tanguay G.A, Rajaonson J., Therrien M.C., 2013. Sustainable tourism indicators; selection criteria for policy implementation and scientific recognition, *Journal of Sustainable Tourism* 21 (6), pp. 862-879.
- Tourisme en Wallonie destinations 2015 Bilan et perspectives, Commissariat general au Tourisme, 2012